

UNIVERSITÄTS-
BIBLIOTHEK
PADERBORN

Universitätsbibliothek Paderborn

**Ioannis Ernesti Schvberti S. Th. D. Et Prof. Primar.
Academ. Helmstad. Abbatis Coenobii Ad Lap. St. Mich.
Sem. Theol. Directoris Institvtiones Theologiae Moralis**

Schubert, Johann E.

Ienae [u.a.], 1759

Caput IV. De Conscientia

[urn:nbn:de:hbz:466:1-50801](https://nbn-resolving.org/urn:nbn:de:hbz:466:1-50801)

CAPVT IV.

DE

CONSCIENTIA.

§. XLVII.

Quemadmodum nemo obligari potest, nisi qui connexionem motivorum actionibus suis perspicere, & hinc intelligere possit, num actio bona sit, an mala, (§. 35.) ita Dei quoque est voluntas, ut quisque de actionum suarum moralitate iudicet. Hoc autem iudicium de moralitate actionis propriæ dicitur CONSCIENTIA. Ergo

1. *Deus vult, ut in omni homine conscientia sit, & ab eo adhibeatur.*

2. Quia vero conscientia nullius foret utilitatis, nisi, quod bonum & rectum iudicamus, simul agendum, & quod malum, fugiendum esset, adest ratio, & hinc obligatio, conscientiam sequendi. (§. 35.)

3. Quod ut fieri possit, notandum est, conscientiam non esse iudicium de moralitate actionis qualiscunque, sed determinate illius, quam ipsi individualiter peragimus vel omitimus.

4. Et quoniam moralitas actionis dependet a conformitate vel difformitate actionis cum lege, (§. 15.) conscientia est legis, & facta.

¶ facti proprii, & hujus ad legem relationem involvit.

¶ Hinc est iudicium discursivum, ex actionis propriae consideratione formatum.

Scriptura eodem significato utitur vocabulo *συείδνωσις*, Act. XXIII. 1. 1. Cor. IV.

Ebr. XIII. 18. 1. Pet. III. 16. rem ipsam

vero alias quoque appellat *cor*, Prov.

23. Eccl. VII. 23. 1. Jo. III. 21. SPIRITUS

Prov. XVIII. 14. 1. Cor. II. 11. & quod

doque fidem. Rom. XIV. 22. 23. scilicet

LASTICI disputarunt, utrum conscientia

sit actus, an vero potentia vel habitus.

Si usus loquendi & variarum conscientiarum

specierum rationem habeamus, ea est

iudicium practicum, & hinc actus intellectus.

Quatenus tamen homini connata sunt

principia boni & mali, honesti atque turpi

principia, & quatenus illi inest naturalis potentia,

ex his principiis de moralitate actionis

judicandi, conscientia haud ineptum haberet

facultas congenita, quæ suam efficaciam

non raro etiam sine accedente hominis

studio exercet, Rom. II. 13. 14. quod

vero eo magis perfici potest & debet, quod

fecundior & facilius est occasio, legem

divinam & facti qualitatem cognoscendi.

Unde cum Christiani longe melius scientiam

legem divinam, quam ad actiones suas applicare

possunt, in iis quoque perfectior est

est.

esse debet conscientia. Cæterum omne
 iudicium discursivum duabus præmissis ni-
 titur, quarum altera, si de conscientia ser-
 mo est, continet legem, & dicitur *συντή-
 ρησις*, altera vero factum ipsum, & appel-
 latur *συμπίσσις*, quod vocabulum tamen
 proprie ad conclusionem inde de-
 rivatam pertinet. Sumitur namque vo-
 cabulum hoc quandoque paulo latius, &
 quamcunque trium istarum propositio-
 num, argumentationem hanc præcticam in-
 gredientium, significat. Inde fit, ut pro
 diversa acceptione modo *REGVLA*, mo-
 do *TESTIS*, modo *IVDEX* appelletur.

§. XLVIII.

Factum, de cuius moralitate iudica-
 tur, aut adhuc perpetrandum est, aut jam
 perpetratum. Inde oritur differentia in-
 ter conscientiam *ANTECEDENTEM* & *CON-
 SEQUENTEM*. Utraque esse potest vel *RE-
 CTA*, si est iudicium verum, vel *ERRONEA*,
 si est iudicium falsum de moralitate actio-
 nis. Quare

Conscien-
 tia Antec.
 Consequ.
 Recta, Er-
 ronea.

I. Cum conscientia sit conclusio, ex
 duabus præmissis elicita, quarum altera
 legem, altera factum continet, (§. 47.)
*conscientia erronea vel ab ignorantia legis, vel
 ab ignorantia facti, vel a vitioso argumen-
 tandi modo dependet.*

2. Quia

2. Quia vero Deus legem suam hominibus tum per naturam tum per scripturas revelavit, ut de moralitate actionum recte statuere & sentire discant, sic bonum faciant, malum vero fugiant (§. 15.) *opera danda est, ut quisque conscientiam, imprimis antecedentem, habeat rectam quam acquiri potest diligentissimo scrutinio legis & facti, & habitu recte ratiocinandi.*

§. XLIX.

Contra conscientiam non est agendum.

Qui conscientia erronea laborat, ea que sequitur, id agit, quod bonum esse iudicat, vere autem bonum non est. (§. 43.) Cum ergo actio ex conscientia erronea perfecta legi conformis non sit, (§. 15.) & omne factum legi contrarium peccatum appellatur, (§. 43.) *ille sine dubio peccat, qui agit contra conscientiam erroneam.* Gen. XII. 15, seq. XX. 2. seqq. Act. XXVI. 9. seqq. 1. Tim. 13. Rom. X. 2. 3. Qui vero contra conscientiam agit, sive ea sit recta, sive erronea, id agit, quod ipse malum esse iudicat. (§. 47.) Quale factum cum semper sit peccatum proæreticum, (§. 45.) atque huic sine dubio plus pravitatis infit, quam peccatis infirmitatis, *nunquam agere licet contra conscientiam.* Luc. XII. 47. Rom. I. 30. XIV. 20. 23.

Peccata ex conscientia erronea commissa ve-

rios admittunt gradus, tum ex qualitate facti, tum ex majori vel minori difficultate, legem sciendi, determinandos. Et quamquam conscientia erronea factum, quod contra legem est, aliquo modo mitiget vel excuset, bonum tamen illud reddere, aut plene excusare non potest. Cujus rei ratio hæc est, quia lex normam actionum primariam, conscientia vero tantum secundariam & subordinatam exhibet, quæ posterior nullius est valoris, nisi cum priori consentiat. Qui contra conscientiam erroneam agit, ejus factum materiale quidem cum lege conformitatem habere potest. Quia vero deficit formalis conformitas, opus dici non potest bonum. (§. 41.)

§. L.

Porro conscientia est vel CERTA vel DUBIA. Illa est judicium de moralitate facti proprii, quod omnem formidinem oppositi excludit; Hæc vero judicium, cujus rationes non quidem evidentes, minime tamen contemnendæ adesse animadvertuntur. Cum ergo judicium discursivum, omnem oppositi formidinem excludens, niti debeat & evidentia seu quacunque alia certitudine præmissarum, & legitima ratiocinationis methodo, probe perspecta,

Conscientia certa & dubia.

specta, & conscientia sit iudicium diffinitivum, ex applicatione legis ad factum certum, (§. 47.) sequitur,

1. Conscientiam certam supponere tum facti, tum legitimi argumentationis certitudinem ac evidentiam, probe intellectam.

2. Quia vero conscientia erronea semper est iudicium falsum, (§. 48.) atque nullus error ex certis principiis legitime erui potest, illa nunquam est conscientia certa;

3. Quapropter cum, qui conscientia erronea laborat, semper peccet, sive eam sequatur, sive contra eam agat, (§. 49.) opera danda est, ut quisque habeat conscientiam certam.

Conscientia erronea certæ speciem interdum habere potest. Qui enim errat, persuasus esse potest, se non errare. Et quo fieri solet, ut homo in hac persuasione acquiescat eo major est ἐνέργεια πλάνης. 2. The

II. II. Hinc ne nos fallat opinio, non errare, quam diligentissime exploranda debet conscientia nostræ veritas. Quomodo ut recte procedat, primum attendi debet LEX, ad cuius normam actionem componendam esse putamus, num suum habeat fundamentum in natura vel scriptura, num recte a nobis sit intellecta; secundum ratio habeatur FACTI, num sub iis circumstantiis, quæ adsunt, ad illud actio

num genus pertineat, de quo lex aliquid disponit; & *tertio* investigetur MODVS CONCLVDENDI, num iudicium de moralitate facti proprii ex præmissis legitime derivatum sit.

§. LI.

Quum conscientia dubia nos vexat, utrinque adsunt rationes, factum aliquod pro bono & pro malo habendi, quarum neutram partem plene approbare aut rejicere audemus. Fieri tamen potest, ut pro una sententia plures & fortiores rationes pugnent, quam pro altera. Tunc conscientia, quæ sequitur rationes graviores, dicitur PROBABILIS. Et pro pondere rationum MAGIS VEL MINVS PROBABILIS esse potest. Præterea, conscientia existente dubia, duæ adsunt opiniones contrariæ de moralitate actionis, quarum altera bonam, altera malam esse iudicat. Prior SVADENS, posterior DISSVADENS dici solet. Quæ dum consideramus,

Quid agendum, conscientia existente dubia?

1. *Ante omnia homo videat, ut dubiam conscientiam reddat certam;*
2. *Et si ipse id efficere non possit propria meditatione & scientia, aliorum sibi expetat consilia.*
3. *Si vero nec hoc medio ad certitudinem pervenire potest, sequatur conscientiam*

Schub. Theol. Moral.

H

pro-

probabiliorem, imprimis si dissuadens fuerit. Quemadmodum enim singula motiva ad actionem connexa obligationem efficiunt, ita eo major est obligatio, quo graviores adsunt motiva, aliquam actionem suscipiendi. (§. 35.) Jam vero conscientia probabilior de actione edenda vel fugienda ex fortioribus rationibus judicat, quam pro contraria sententia adsunt. Ergo eam magis sequi oportet. Qua de re minus dubitandum est, si hæc conscientia sit dissuadens. Tunc enim, qui eam sequitur, actionem omittit, quæ, conscientia rectius informata, adhuc edi potest, si facta vero reddi non posset, si semel edita fuisset.

4. Quod si vero conscientia probabilior suadens, & minus probabilis dissuadens, ad actionem autem, quæ suadetur, differri possit sine periculo, hanc posteriorem illi præferendam esse patet. Nam consideratio, probabile quidem esse, quod actio sit bona, eam vero malam esse posse, & si semel commissa fuerit, retractari haud posse, si vero omissa aut dilata, in nostra adhuc esse potestate, eam committere, hæc, inquam, consideratio fortius motivum esse videtur, non agendi, quam agendi.

5. Secus se res habet, si actio differri nequeat. Tunc enim probabiliores conscientiam

entiam sequendum esse, judico, sive ea sit suadens, sive dissuadens.

Conscientia dubia reddi potest certa, si rationes removeantur, quæ judicium nostrum de moralitate actionis propriæ reddebant dubium. Istæ rationes si alicujus ponderis esse debeant, sunt aut opinio, dari leges ad speciem sibi contrarias, & ignorantia, quomodo quælibet intelligenda sit, aut præsumtio, factum nostrum forte non pertinere ad illud actionum genus, quæ certa lege præcipiuntur vel prohibentur. Ut ergo tollantur, lex diligenter scrutanda est, donec verus sensus inveniatur, & factum secundum omnes circumstantias explorari debet. Hac in re aliorum scientia & experientia nos non parum juvare potest. Cum omnis moralitas actionum ab earum relatione ad legem dependeat, eo probabilior est conscientia, quo probabilius ostendi potest, actionem, quam bonam vel malam esse putamus, lege quadam præcipi vel prohiberi. Hinc si contraria sententia vel sola opinione utilitatis nitatur, vel exemplis, vel consuetudine, vel communibus plerorumque principiis, ea semper est improbabilior, quam quæ lege determinata esse videtur. Hinc & conscientia IMPELLENS DOCENTE potior esse solet. Est enim conscientia IM-

PELLENS, qua actio lege determinata est
vel certo vel probabiliter iudicatur; de
CENS vero, qua moralitas actionis non
lege, sed ex utilitate, exemplis, & con-
suetudine æstimatur.

§. LII.

Religiosi-
rati studen-
dum.

RELIGIOSITAS est habitus de moralitate
actionum suarum iudicandi. Quo ma-
ior est illa promptitudo, eo facilius homo
intelligit, actionem, cujus iam præsto est
occafio, bonam esse vel malam, & quom-
am fine hac cognitione bonum peragi,
malum vitari non potest, religiositas fac-
liorem reddit divinarum legum adimple-
tionem. Cum ergo Christiani obligati
sint ad servandam legem Dei, (§. 36.) et
quam maxime religiosos esse oportet. Hinc

1. *Sibi caveant ab opinione, paucas actiones
lege determinatas, contra vero plerasque indis-
ferentes esse;*

2. *Frequentiores legum divinarum consi-
derationem & ad facta sua applicationem insti-
tuant;*

3. *Affectus suos cohibeant, ne ex precipitan-
tia aut prædominio voluptatis sensualis quic-
quam agant.*

RELIGIOSVS, quæ vox singulari significato
hoc loco accipitur, multas actiones lege
definitas esse putat, & hinc ANGVSTAM
habet

habet CONSCIENTIAM. Huic opponitur AMPLA CONSCIENTIA, quæ est habitus, paucas actiones pro bonis vel malis habendi. Qui plane nullam moralitatis actionum suarum rationem habet CONSCIENTIA CARERE dicitur. Ille igitur aut ignorantia legum laborat, aut eas ad facta sua applicare negligit. Utrumque evitari potest studio religiositatis.

§. LIII.

CONSCIENTIA CONSEQUENS est iudicium de moralitate actionis jam perpetrata. (§. 48.) Hæc autem vel bona vel mala esse potest. Inde oritur differentia inter conscientiam BONAM & MALAM, quæ ad solam consequentem pertinet. Si bona est, nos EXCUSARE, sin vero mala, nos ACCUSARE & CONDEMNARE dicitur. Rom. II. 15. Cum sæpe fiat, ut homo ex conscientia erronea agat, & hinc factum suum bonum esse iudicet, quod postea malum esse intelligit, conscientia mala non raro involvit contradictionem inter conscientiam antecedentem & consequentem. Quia tamen & fieri potest, ut multa opera peragantur sine prævia conscientia antecedente, & homo postea intelligit, se malum fecisse, hæc contradictio non semper adest, cum quis mala conscientia ve-

Conscien-
tia bona &
mala.

xatur. Qui negligit moralitatis actionum suarum considerationem, ejus CONSCIENTIA DORMIRE dicitur. Cum vero rursus incipit de hac moralitate judicare, CONSCIENTIA EXPERGISCITVR. Utrumque & antecedenti & consequenti conscientie accidere potest.

§. LIV.

Illius commoda & incommoda, Conscientia bona gaudium & acquiescentiam parit, mala vero tristitiam, commotionem, aliosque affectus ingratos, quos MORSVS CONSCIENTIÆ dici solent. Job XXVII. 6. Sap. IV. 20. Sir. XIV. 1, 2. Cor. I. 12. Cum igitur conscientia bona, quæ ex bonis operibus oritur, ingens bonum, mala vero, quæ ex malis nascitur, ingens malum sit,

1. Bona & mala conscientia sine dubio gravissimum motivum est, bonum faciendi, & malo sibi cavendi, 1. Tim. I. 19. 1. Pet. III. 16. Sir. XIV. 1.

2. Et quoniam omne motivum cum actione connexum novam infert obligationem, (§. 35.) Deus quoque per consequentem conscientiam bonam & malam ad servandam legem suam nos obligat.

3. Licet vero conscientia mala animum acerbis doloribus torqueat, ea tamen, si mali quid perpetratum fuerit, potius excitari quam

quam *supprimi debet*. Nam ut taceam, necessarium esse, ut homo, commisso peccato, dolores in corde sentiat, Ps. XXXII. 3. 4. XXXVIII. 2. seqq. LI. 10. mala conscientia, quæ peccatum sequitur, fortissimum motivum est, ab eo imposterum sibi cavendi. Quo cum Deus ad hunc finem uti velit, conatus autem hominis, impetus conscientia non sentiendi, efficax hoc emendationis medium impediunt, impium foret, conscientia morsus effugere velle.

Itaque laudabile quidem studium est, efficiendi, ne causæ malæ conscientia adsint. Si vero adsunt, non impediri, sed excitari debet. Ad hunc finem plurimum confert, legem Dei diligenter scrutari, & vitam suam ad illius normam frequenter explorare. In hoc enim speculo quisque facile videbit, se suis transgressionibus Deum quam sæpissime offendisse, & hinc non leves animi dolores & cruciatus sentiet. Rom. VII. 9. 10.

§. LV.

Conscientia consequens non minus quam antecedens tam recta quam erronea esse potest. (§. 48.) Posteriori qui laborant, angustam habere solent conscientiam, & actiones a se perpetratas ex qua-

Quid agendum, conscientia existente mala?

H 4

libet

libet probabili, quandoque etiam im-
 probabili ratione, pro malis declarare.
 sunt, quibus scriptura INFIRMAM CONS-
 ENTIAM tribuit. I. Cor. VIII. II. 12. I-
 vero ratio, ob quam quis se male egis-
 sentit, SCRUPVLVS conscientiaë appellatur
 & habitus, eum facile sibi obijciendi, SCR-
 VPLOSITAS audit. Si quem ergo vexat
 mala conscientia,

1. Inquirat, num ea sit recta, an erronea
 quod fieri potest, & sensum legis, quam
 transgressum esse putat, diligentius explorandi
 & factum suum cum ea accuratius compa-
 rando.

2. Si erroneam esse intelligit, scrupulum
 eximat, discutiendo rationem istam, ob quam
 factum malum esse videtur.

3. Si vero recta fuerit, obseruet omnia, quae
 homini, peccata sua sentienti, observanda sunt.
 Inprimis autem propositum suum renovet &
 confortet, malum illud fugiendi, & angoribus
 conscientiae tanquam motivo utatur, illud for-
 tius averfandi.

Infirmas non tantum ad consequentem sed
 & ad antecedentem conscientiam pertinet,
 & utraque adhiberi potest ad religiosita-
 tem in se promovendam. Confortari
 tamen debet, ne aut ex nimia scrupulosita-
 te bonum omittamus, aut sine causa suffi-
 ciente nos frustra torqueamus. Potest
 autem

autem confortari tum accuratiore legis studio & acquisitione notitiæ rectæ & certæ principiorum practitorum, tum cogitatione, legem Dei non esse obscuram, idque ea merito pro licitis haberi, quæ nulla lege prohibita sunt. I. Cor. X. 25.

§. LVI.

Cæterum cum conscientia recta sit Conscientia est lex. iudicium, actionem vel bonam vel malam esse, & hinc vel peragendam vel fugiendam, & quidem iudicium verum, h. e. quæ consentit cum lege divina, (§. 48.) omnis autem propositio, quæ moralitatem actionis determinat, si a superiore præscripta sit, lex dicatur, (§. 15.) *certum est, conscientiam rectam habere vim legis, Rom. II. 14. 15.*

Confirmari hoc potest ex hac ratione, quia conscientia est conclusio ratiocinii, cuius major est lex, minor vero factum, ad quod lex applicatur. Jam vero conclusio semper est propositio specialior in majori tanquam universaliori contenta. Unde eo minus dubitari potest, quin conscientia lex sit. Et quamquam diximus, legem oportere esse propositionem universalem, (§. 15.) tamen singularis propositio, qualis est lex, semper æquipollet universali.

